

Stap voor stap leren

in een chaotische wereld

Kinderen met een verstandelijke beperking en autisme ontwikkelen zich niet alleen trager, maar ook op een andere manier. Werken in kleine stapjes, afgestemd op het leervermogen, helpt hen de wereld beter te ordenen en te begrijpen.

Sigrid Huygen

Als ergotherapeut startte ik zestien jaar geleden met het stimuleren van jonge kinderen met autisme en een verstandelijke beperking. Het merendeel van hen gebruikte weinig of geen taal. Een hele uitdaging, want deze kinderen zijn immers dubbel belast. Bij een verstandelijke beperking is er sprake van een ontwikkelingsstekort, met als gevolg dat er een achterstand ontstaat op alle gebieden: cognitief, sociaal, adaptief en motorisch. Autismes daarentegen is een ontwikkelingsstoornis en leidt tot uitval op specifieke gebieden, waardoor er sprake is van een disharmonisch functioneren. Ten gevolge van een andere bedrading tussen de verschillende hersenhelften verwerkt het kind met autisme informatie atypisch.

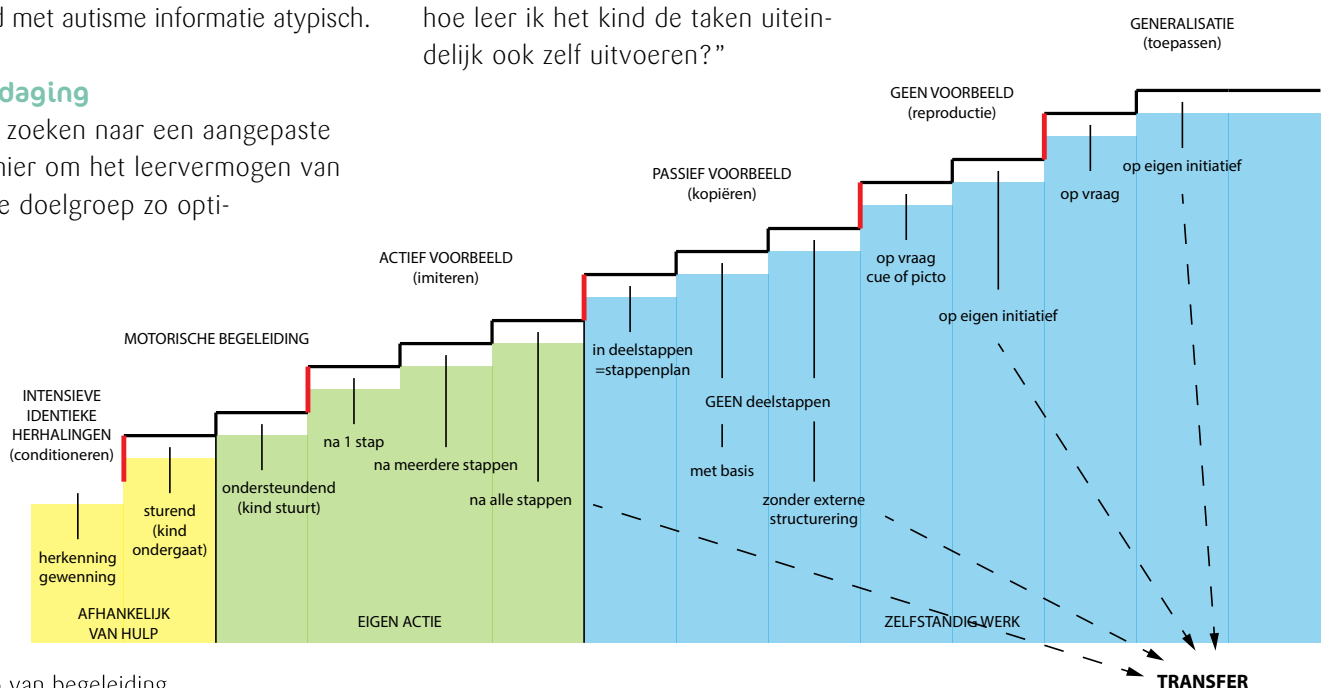
Uitdaging

Het zoeken naar een aangepaste manier om het leervermogen van deze doelgroep zo opti-

maal mogelijk te stimuleren was niet zo eenvoudig. Omdat personen met ASS prikkels op een zeer gedetailleerde manier verwerken, is het voor hen moeilijk om de grote hoeveelheid verbale en non-verbale prikkels tot een betekenisvol geheel te bundelen. Daarom heb ik ervoor gekozen om op een visuele manier te communiceren met behulp van eenvoudige en eenduidige taal. Ook de vele kinderen die nog geen taal gebruiken, zijn op die manier mogelijk wel bereikbaar. Verder zocht ik een antwoord op de centrale vragen: 'hoe kan ik cognitieve en fijnmotorische taken verduidelijken zodat het kind begrijpt wat er verwacht wordt? En hoe leer ik het kind de taken uiteindelijk ook zelf uitvoeren?'

Trap van begeleiding

Als vertrekpunt werden taken grondig geanalyseerd op basis van inhoud, de gevraagde strategie, de motorische handeling en de manier waarop de taak gestructureerd en opgesteld werd. Deze analyse vormde de basis voor het ontwerpen van 'de trap van begeleiding'. Een schematische voorstelling die chronologisch weergeeft op welk niveau een kind leerbaar is en op welke manier je de therapeutische benadering kunt optimaliseren. Hoe hoger het leerniveau van het kind, hoe meer therapeutische benaderingen je voorhanden hebt.

Trap van begeleiding

Praktische leidraad

In het boek 'Cognitieve en fijnmotorische stimulatie bij jonge kinderen met autisme en een verstandelijke beperking' gaat de auteur van dit artikel dieper in op 'De trap van begeleiding'. De werkwijze wordt geïllustreerd met praktijkvoorbeelden, tips en fotomateriaal.

De trap wordt ingedeeld in drie grote blokken met verschillende treden. Een kind dat beperkt of niet zelfstandig kan functioneren en volledig afhankelijk is van hulp, is het minste leerbaar en begint onderaan de trap.

Blok 1

De mate waarin het kind zijn aandacht kan delen met een ander bepaalt de mate waarin het kind kan openstaan voor nieuwe aangereikte informatie.

Blok 2

In het tweede blok wordt er een stap gezet naar een bewustere sturing van de eigen acties. Er komen meer sociale componenten bij kijken. Het kind wordt aangemoedigd, wordt ondersteund om te denken en te handelen naar een aangereikt voorbeeld.

Blok 3

Het derde en laatste blok is het zelfstandig werken. Aan de hand van visuele en structurele aanpassingen in de taken, ter ondersteuning van het planmatig handelen, wordt het kind stap voor stap aangeleerd zelfstandig te werken. Het aanvankelijk opgegeven voorbeeld wordt stelselmatig afgebouwd. Het kind moet de nieuw aangeleerde kennis generaliseren en transformeren naar andere situaties.

Verschillen tussen treden

De 'Trap van begeleiding' bestaat uit meerdere treden die schematisch allemaal even lang zijn en mooi geordend en hiërarchisch worden weergegeven. In werkelijkheid zal het kind, naargelang zijn niveau van functioneren, de trap in eigen tempo doorlopen. De leersnelheid bepaalt de tijd die het kind nodig heeft om de overstap te maken naar de volgende trede. Ook de trede waarop het kind instapt, varieert. Afhankelijk van het leervermogen zullen bepaalde lagere treden sporadisch of zelfs niet nodig zijn, terwijl hogere treden mogelijk onhaalbaar zullen blijken.

Een kind dat zich onder aan de trap bevindt, is een kind met minder verstandelijke mogelijkheden. Het kind zal leren aan de hand van gewenning en herkenning. Door een intensieve herhaling zullen bepaalde vaardigheden aangeleerd kunnen worden en enkel door deze vaardigheden te blijven onderhouden, zal het kind deze vaardigheden blijven beheersen. Het kind leert door herhaling de eenvoudige handeling of taak, maar is meestal niet in staat om de kennis over te dragen naar een andere context, naar andere gelijkaardige taken of handelingen.

Nieuwe handelingen

Het aanleren van nieuwe handelingen zal, indien het kind nog niet imiteert, motorische begeleiding vragen van een volwassene. Het kind leert al voelend begrijpen wat hij moet doen. Heeft hij het doel van de handeling begrepen, dan zal de hulp niet meer domineren maar kan het kind zijn handelingen zelf sturen. De motorische begeleiding dient dan enkel als ondersteuning. Het kind zet de eerste stap naar het bewust sturen van zijn eigen acties.

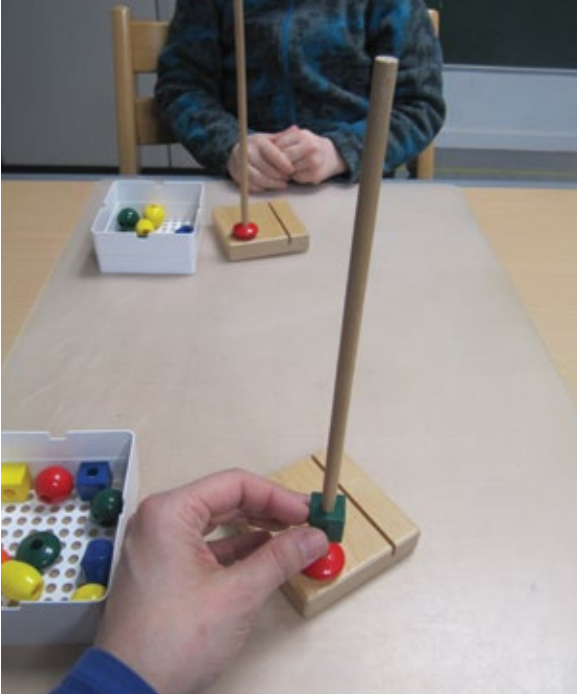
Werken met een actief voorbeeld is een volgende, hogere stap in de manier waarop een kind bepaalde vaardigheden kan aanleren. Actief wil zeggen dat het kind de verschillende deelhandelingen van een taak in de juiste volgorde, stap voor stap actief uitvoert. De functie van de therapeut verandert van het samen doen naar het tonen van eenduidige en gestructureerde handelingen met materiaal. Het kind wordt aangespoord om de actie met het materiaal te imiteren.

Van begeleiden naar imiteren

De overgang van motorische begeleiding naar imiteren is voor kinderen met ASS en minder verstandelijke mogelijkheden een grote stap. Ze moeten zich nu leren focussen op de handeling van een ander. Het kind moet niet alleen een onderscheid kunnen maken tussen 'ik' en 'de ander', maar ook de onder-

Kralen rijgen

Daan, een kleuter met autisme en een matige verstandelijke beperking, krijgt een stok en een doosje met kralen. Hij manipuleert de kralen: hij klopt, draait en speelt met de kralen, maar rijgt ze niet op de stok. De therapeut rijgt op een gegeven moment de groene parel op de stok. Dan maakt Daan de juiste keuze, draait de parel in de juiste richting en rijgt hem op de stok.

liggende sociale vraag, namelijk dezelfde handeling, imiteren en leren begrijpen. Heeft het kind het element dat hij nodig heeft onder controle, dan zal hij zijn handelingen ook nog moeten plannen om tot een oplossing te komen.

Juist dit plannen vormt voor veel van deze kinderen een probleem. Bij zich normaal ontwikkelende kinderen zal de ouder tijdens de eerste levensjaren het plannen en organiseren van de handelingen uitvoeren. Nadien zal het kind dit al lerend meer en meer zelf gaan doen. Bij veel kinderen met ASS en een verstandelijke beperking blijft externe, visuele ondersteuning in stappen echter noodzakelijk. Het werken met een actief voorbeeld wordt daarom in eerste instantie element per element aangeboden. Het kind ziet op welke manier en in welke volgorde er gehandeld moet worden. Daarna worden er twee of meerdere deelstappen aangereikt voordat het kind zelf tot actie over mag gaan. Als laatste stap wordt de hele taak met al zijn stappen chronologisch aangeboden en krijgt het kind pas na afronding de mogelijkheid om het voorbeeld te imiteren.

Het actieve voorbeeld kan aangeboden worden aan de hand van materiaal dat zowel door de therapeut als door het kind gebruikt wordt, maar er kan ook

gewerkt worden met ieder zijn eigen materiaal (zie foto 'Kralen rijgen'). Tot op deze hoogte van de trap leert het kind door de interactie met de therapeut. Het kind is geëvolueerd van het afhankelijk zijn van motorische hulp naar het uitvoeren van een taak aan de hand van een actief voorbeeld.

Stappenplan

De volgende stap, werken met een passief in plaats van een actief voorbeeld, is vrij groot. Passief wil zeggen dat het kind enkel het eindproduct, het doel aangeboden krijgt. De volgorde waarin en de manier waarop de handelingen moeten worden uitgevoerd, zal het kind nu zelf moeten leren. Een stappenplan kan helpen om het structureren van de handelingen te ondersteunen. Daarbij worden de handelingsperspectieven passief door middel van foto's, lijntekeningen of schema's aangeboden. Let wel, ook het hanteren van een stappenplan vraagt veel planning en organisatie, zoals de verschillende stappen leren begrijpen, zoeken naar het juiste element, switchen tussen voorbeeld en het werkvlak om zich tot slot op het laatste te concentreren.

Reproductie

De twee volgende treden zijn de trede van de reproductie. Het kind is nu in

staat op basis van een vraag, een cue, een picto of op eigen initiatief het aangeleerde in zijn geheugen op te roepen en uit te voeren.

Tijdens de generalisatiefase wordt extra aandacht besteed aan het zelfstandig kunnen toepassen van nieuw aangeleerde kennis in andere taken in andere situaties en/of bij andere personen in de juiste context.

Transfer

Het trappenschema bevat tot slot een aantal transferpijlen. Deze geven aan dat op welk niveau je ook werkt met het kind, er altijd onmiddellijk gestreefd moet worden naar transfer van de nieuw verworven kennis. Het is immers niet voldoende het kind iets nieuws aan te leren: er moet ook veel ondersteuning zijn naar het leren uitvoeren van kennis in andere situaties.

Elk kind is uniek, heeft zijn eigen leertempo en doorloopt zijn specifieke leerproces. Neem daarom de tijd om te kijken naar wat het kind wel kan, dus niet naar wat het volgens zijn leeftijd zou moeten kunnen. De trap helpt om op het niveau van het kind aan te sluiten en het juiste visuele leerkanaal te vinden. Deze manier van benaderen is voor ieder kind van belang. Voor kinderen met een beperking geldt echter dat het gedifferentieerd en in (heel) kleine stappen structureren en verduidelijken van (nieuwe) kennis en handelingen een must is om tot leren te komen.

auteursinformatie

Sigrid Huygen werkt als ergotherapeute in een revalidatiecentrum voor peuters en kleuters met autisme al dan niet met een verstandelijke beperking (sigrid.huygen@skynet.be www.auticog.be).